

U Srbiji je takav ustavotvorni momenat propušten i rezultat je bio zadržavanje državno-pravnog provizorijuma opterećenog višestrukim nasleđem prošlosti. Ta "strategija nečinjenja" svela se na odbranu pravno-političkog okvira koji je Milošević kreirao kao fasadu autoritarnom režimu i njegovim praksama. Takvim izborom neposredno su kompromitovani naponi usmereni ka demokratizaciji Srbije – politički akteri koji su se zalagali za reforme bili su primorani da svoje projekte prilagođavaju ograničenjima koja je nametao rudimentarni institucionalni okvir fasadne državnosti. Zašto se to dogodilo, odnosno zašto je posle oktobra 2000. godine izostala temeljita reforma pravnih i političkih institucija? Očekivanje da bi nasleđeni sistem mogao biti "upotrebljen" za prelaz ka demokratiji opire se razumevanju: svojstva i inherentna ograničenja tog nasleđenog sistema takvi su da je bilo za očekivati da će proto-demokratski akteri odmah pristupiti promenama.

Zbog toga mislim da razloge za nečinjenje, nepristupanje promenama treba tražiti u odnosu prema nacionalističkoj ideologiji i prema nasleđu prošlosti. To je na tragičan način postalo očigledno u martu 2003, kada je ubijen premijer Zoran Đinđić. Tada se pokazalo da su pojedini delovi Miloševićevog aparata nasilja u novom režimu sačuvali veliku moć, ali i da je politika odnosa prema prošlosti – prema ideološkom utemeljenju, institucijama, akterima i političkoj kulturi starog režima – principijelna tačka razlikovanja između novih političkih elita. Okolnost da odnos prema prošlosti nikada nije eksplicitno politički tematizovan, već da se on stalno iznova implicitno iskazuje u pervertiranim oblicima, među kojima su najistaknutija zalaganja za "odbranu nacionalne časti" i za "legalizam", odlučujuće je doprinela vrednosnoj i političkoj konfuziji u posleoktobarskoj Srbiji. Ta konfuzija je posle marta 2003. godine stabilizovana u stanje nacionalistički legitimiranog bezakonja. Dok je u demokratskoj ustavnoj državi polje legitimne političke kompeticije omeđeno koordinatama koje postavlja načelno neupitni ustavni okvir, posleoktobarska Srbija nakon 2003. funkcioniše kao entitet bez opšteprihvaćenih i obavezujućih pravila igre. Srbija je poprište ne-pravne i ne-političke borbe za difuznu podršku "naroda".

Zašto su se "legalisti", koji su toliko pričali o nužnosti donošenja ustava, da bi naglo umukli čim su došli na vlast, danas najednom setili datog i davno zaboravljenog obećanja? I zašto su svi oni, koji su nominalno u opoziciji, tako spremno prihvatili da se pridruže vladajućoj koaliciji u pisanju ustava? Od čega se sastoji taj konstitucionalni konsenzus? U pokušaju da odgovorimo na ova pitanja moramo se odmah suočiti sa jednim neprijatnim nedostatkom: mi, građani Srbije, veoma malo znamo o tekućem ustavotvornom procesu. Vest o radu na novom ustavnom tekstu nudi nam se od početka septembra stidljivo, u obliku šturih agencijskih vesti i kodiranih političkih izjava. Tekst se piše u skupštinskom komitetu sačinjenom od predstavnika parlamentarnih stranaka, bez ikakvog demokratskog doprinosa društva za koje se ustav navodno donosi.

Mi ne znamo gotovo ništa o sadržaju onoga što se tako skrupulozno i uspešno usaglašava iza komitetskih vrata. Kako će se definisati država? Kako će izgledati katalog osnovnih prava? Da li će ustav garantovati pozitivnu diskriminaciju za pred-političke manjine? Da li će, i na koji način, ustav garantovati socijalna prava? Kakav oblik državne vlasti se predviđa: da li će se zadržati postojeći polupredsednički sistem ili ćemo dobiti parlamentarnu vlast? Kako će se birati šef države? Kako će biti definisani način izbora, položaj i ovlašćenja ustavnog suda? Kako će biti organizovano redovno sudstvo? Kakav će biti oblik teritorijalno-političke organizacije države, a posebno: koliku će autonomiju imati Vojvodina? Da li će ustav predvideti mehanizme usaglašavanja sa pravnim, političkim i ekonomskim sistemom Evropske unije?